

ÇOCUK İŞÇİLİĞİ TANIMI, KAPSAMI VE TÜRKİYE'DE İSTİHDAMDA ÇOCUK EMEĞİ

Okan YILMAZ

Lisans eğitimini iktisat alanında Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladı. University of East Anglia'da iktisat alanında yüksek lisans, University of Sheffield'de iktisat alanında doktora eğitimini tamamlayan Okan Yılmaz, kalkınma ekonomisi, toplumsal cinsiyet, çalışma ekonomisi, uygulamalı mikro ekonometri alanlarında çalışmalar yapmaktadır.

Bir ülkenin geleceğinin nasıl şekilleneceği büyük ölçüde o ülkenin çocuklarının fiziki, ruhsal, sosyal ve kültürel gelişimleri ile belirlenir. Çocuk işçiliği çoğu zaman çocukları ihtiyaç duydukları eğitimden mahrum bırakarak onları yaşlarına, fiziksel ve psikolojik durumlarına uygun olmayan koşullarda çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Çocuk işçiliği tanımının ve boyutlarının anlaşılması, bir ülkenin geleceğini temsil eden en önemli unsur olan çocuklarla ilgili eğitim politikaların belirlenmesinin yanı sıra sorunun çözümü için gerekli olan bilimsel altyapıyı da oluşturabilir.

Bir ülkenin geleceğinin nasıl şekilleneceği büyük ölçüde o ülkenin çocuklarının fiziki, ruhsal, sosyal ve kültürel gelişimleri ile belirlenir. Bu anlamda çocukların eğitim hayatından kopmaları gerek bireysel gerekse de sosyal yeteneklerinin kısıtlanması ülkenin geleceği için risk oluşturmaktadır. Çocuk işçiliği çoğu zaman çocukları ihtiyaç duydukları eğitimden mahrum bırakarak onları yaşlarına, fiziksel ve psikolojik durumlarına uygun olmayan koşullarda çalışmaya mecbur bırakmaktadır. Dolayısı ile çocuk işçiliği ülkenin uzun vadede yaşayacağı sorunların işaretçisi olmakla beraber aynı zamanda bir insan hakları sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuk işçiliği tanımının ve boyutlarının anlaşılması, bir ülkenin geleceğini temsil eden en önemli unsur olan çocuklarla ilgili eğitim politikaların belirlenmesinin yanı sıra sorunun çözümü için gerekli olan bilimsel altyapıyı da oluşturabilir. Bu süreç, uluslararası alanda çocuk işçiliği kavramının nasıl tanımlandığının bilinmesi ve bu tanım çerçevesinde istatistiklerin toplanması, analiz edilmesi sayesinde mevcut durumun tespit edilmesi ile başlamaktadır.

Uluslararası İşçi Örgütü (ILO) tanımlamalarında çocuklar tarafından yapılan her işin çocuk işçiliği sayılmayacağı vurgulanır. Çocuklar tarafından yapılan işlerin çocuk işçiliği sayılabilmesi için işin; zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılarından tehlikeli ve zararlı olması; okula düzenli devama engel olması ve çocukların okullarından erken ayrılmalarına yol açması; çocukları eğitimleri ile aşırı uzun süren ağır işleri beraber yürütmek zorunda

bırakması gibi kriterler göz önünde bulundurulmuştur.¹ Diğer yandan Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), çocuk işçiliğini, çocuğun yaşına ve işin türüne bağlı olarak, minimum çalışma saatini aşan ve çocuğa zararlı olan iş olarak tanımlamaktadır.² Bu tanımların ortak özelliği çocukların gelişimine ve ailelerinin durumuna katkıda bulunan; onlara çeşitli beceriler ve deneyim kazandıran etkinliklerin çocuk işçiliği kapsamına alınmamasıdır. Öte yandan önlenmesi gereken çocuk işçiliğinin ise çocukların gelişimine engel olduğuna, onları temel özgürlüklerden mahrum bıraktığına işaret edilmektedir.

Türkiye'de çocuk işçiliğine dair mevzuat, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesine dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde tanımlanmıştır. Bu maddeye göre 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi çocuk işçi, 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi genç işçi olarak tanımlanmıştır. 2015 yılında 71. maddede yapılan değişiklik ile 14 yaşını doldurmamış çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilecekleri belirtilmiştir. Bu anlamda mevzuatın, 14 yaş altı çocukların çalışmasını özel durumlara ve izne tabi tutması yönüyle, ILO ve UNICEF

¹ Daha detaylı bilgi için <http://www.ilo.org/ankara/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>

² Daha detaylı bilgi için https://www.unicef.org/protection/files/Child_Labour_and_UNICEF_in_Action.pdf

tarafından belirlenen kriterlere uygun olarak güncellendiği göze çarpmaktadır.

Çocuk işçiliğinin incelenmesi ve konu hakkında çözüm politikaları üretilmesinde karşılaşılan temel zorluk, çocuk işçiliğinin genellikle gelişmekte olan ülkelerde sık rastlanan bir sorun olması ve bu ülkelerde konu ile ilgili yeterince veri toplanmamasıdır. ILO tarafından hazırlanan Küresel Tahminler ve Eğilimler raporunda 2000-2012 yılları arasında dünya çapında 5-17 yaş arasındaki çocuklarda çocuk işçiliği oranının yüzde 16'dan yüzde 10,6 düzeyine indiği belirtilmiştir. Bu düşüş Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri programı tarafından belirlenen yüzde 8,7 düzeyine yaklaşıldığını gösterse de halen sorunun çözümü için atılması gereken adımların olduğu açıktır.³ Özellikle Sahra-altı Afrika bölgesinde gözlemlenen %21 oranındaki çocuk işçiliği oranı sorunun bölgesel farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de çocuk işçiliği dünya ortalamasının altında bir seyir gösterse de halen eğitim yaşında olan çocukların kayda değer bir bölümü işçi olarak çalışmaktadır. Daha çarpıcı bir risk unsuru olarak ortaya çıkan durum ise 1999-2006 yılları arasında Türkiye'de istihdamda bulunan 6-14 yaş arası çocukların sayısındaki azalmanın son süreçte durmuş olmasıdır. DİSK-AR tarafından yapılan bir çalışma, 1999-2006 yılları arasında istihdam edilen çocuk sayısının 2 milyon 270 binden, 890 bin düzeyine düştüğünü göstermiştir. Ancak aynı çalışma 2012 yılında çalışan çocuk sayısının 893 bine ulaştığını ortaya koymuştur. Bu anlamda çocuk işçiliğinin çözümü konusunda istatistikler 2006-2012 yılları arasında bir duraksama döneminin varlığını işaret etmektedir. Dahası çalışan çocukların fiili çalışma süreleri de oldukça yüksektir. Okula devam etmeyen çocukların haftalık çalışma süresi 2012 yılı için ortalama 54 saattir.⁴

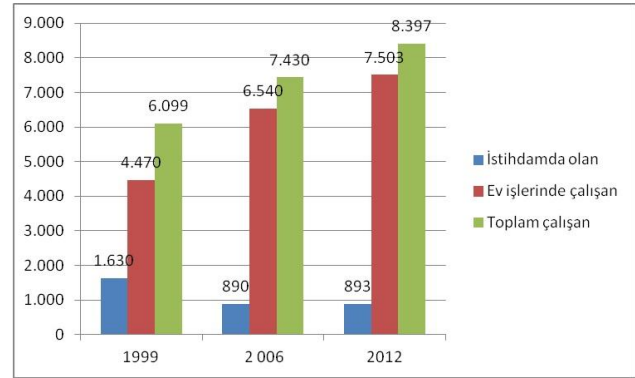
Çocuk işçiliğinin ülkemizde izlediği seyre dair tartışmalar çoğunlukla 4+4+4 sistemi diye adlandırılan yeni eğitim sistemi etrafında sürmektedir. Siyasi karar alıcıların zorunlu eğitimi 8 yıldan 12 yıla çıkardığını iddia ettiği yeni sistem toplumun farklı kesimlerinin çocuk işçiliğini arttıracak şeklindeki eleştirilerinin hedefi olmuştur.

³ Daha detaylı bilgi için

<https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sustainabledevelopmentgoals>

⁴ TÜİK (2013), Hanehalkı İşgücü Anketi, Türkiye İstatistik Kurumu

Örneğin Aralık 2016 tarihi itibarı ile çıraklığın zorunlu eğitim kapsamına alınması ile ortaöğretim sonrasında çocukların eğitimlerine çırak olarak devam edebilmeleri muhalif kesimler tarafından, fiili çocuk işçiliğinin 14 yaşına indirildiği şeklinde yorumlanmıştır. TÜİK İstatistiklerle Çocuk 2017 bülteninde verilen istatistiklere bakıldığında, 2016 yılı içerisinde 15-17 yaş grubundaki çocuklar için işgücüne katılım oranı yüzde 20,8 (erkek çocuklarda 27,8 iken kız çocuklarda 13,4) olarak belirtilmiştir. 2017 yılında ise bu oran nispeten küçük bir düşüşle yüzde 20,3 olarak bulunmuştur. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, bu bir yıllık süreçte kız çocukları arasında işgücüne katılım oranı düşüş gösterirken, erkek çocukları için bu oran yaklaşık yüzde 1 artış göstermiş olmasıdır. Çıraklık eğitimine katılan çocukların büyük bir kısmının erkek olduğu varsayıldığında, gözlemlenen artışın yeni mevzuatın bir sonucu olduğu izlenimi uyanmaktadır.

Kaynak: DİSK-AR Türkiye'de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu 2015

Türkiye'de çocuk işçiliği için yapılan istatistik anketlerin azlığı sorunun analizini zorlaştırmaktadır. Örneğin çocuk işçiliğine dair ülke çapında yapılan son anket 2012 yılında gerçekleştirilmiştir.⁵ 2012 yılından itibaren ülke çapında bir çalışmanın yapılmamış olması sorunun güncel boyutlarıyla incelenmesine engel olmaktadır. Dolayısıyla konunun analizi ve çözümü ile ilgili politikaların geliştirilmesi, ancak ülke çapında çocuk işçiliğinin teşhisi için özel olarak dizayn edilecek anketlerin yapılması ile mümkün olacaktır.

⁵ Daha detaylı bilgi için

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>